

Het opleidingsaspect van de bevolking in de jaren tachtig

DRS. J. G. VELDHUIS*

Demografische ontwikkelingen zullen in de nabije toekomst hun stempel drukken op de economische problemen van ons land. Zo zal het uiterst moeilijk zijn de vraag naar en het aanbod van arbeid op elkaar af te stemmen, zowel kwantitatief al kwalitatief. In dit artikel wordt een overzicht gegeven van enkele ontwikkelingen die van groot belang zijn voor de arbeidsmarkt in de nabije toekomst, met name wat betreft het opleidingsaspect van de bevolking. Naast de verwachte leerlingenaantallen per schoolsoort wordt een beeld geboden van de schoolverlaters, zowel naar aantal als naar kwalificatie. Op basis hiervan en aangevuld met veronderstellingen ten aanzien van migratie en sterfte wordt vervolgens een raming gemaakt van de potentiële beroepsbevolking naar opleidingsniveau. Behalve een jaarlijkse groei van het arbeidspotentieel met 1% zal zich een sterke verschuiving voordoen in de richting van een hoger opleidingsniveau.

Inleiding

In de jaren tachtig zal de werkgelegenheid in het onderwijs onder sterke druk staan. Dit is een gevolg van de rond 1970 ingezette daling in het aantal geboorten die nu een scherpe afname tot gevolg heeft van de leerlingenaantallen van het gewoon lager onderwijs, en die na 1985 ook bij de hogere onderwijsniveaus zijn invloed zal doen gelden. Tegelijkertijd leiden andere demografische ontwikkelingen ertoe dat een aanmerkelijke toename is te verwachten in de omvang van de bevolking buiten het volledige dagonderwijs. Uiteraard zal dit gevolgen hebben voor de grootte van het arbeidsaanbod, waarvan in de jaren tachtig eveneens een stijging is te voorzien.

Ten einde deze ontwikkelingen te kwantificeren is op het Centraal Planbureau het model SKILL ontwikkeld 1). Met behulp hiervan worden ramingen gemaakt van het toekomstig aantal leerlingen per schoolsoort. Deze zijn in gebruik bij de Directie Voortgezet Onderwijs van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen ter ondersteuning van de begrotingsvoorbereiding. Omdat het typisch korte-termijnprognoses betreft worden deze ramingen jaarlijks herzien. De uitkomsten zijn eveneens gebruikt bij een NEI-studie 2), waarbij de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt van leerkrachten in het voortgezet onderwijs zijn beschouwd. De raming van het aantal leerlingen is tevens naar leeftijd gespecificeerd zodat per leeftijdsgroep deelnemingspercentages aan het volledig dagonderwijs kunnen worden bepaald, die binnen het CPB worden gebruikt ter onderbouwing van de berekening van het toekomstig arbeidsaanbod. Met behulp van het model kan tevens een beeld worden geschetst van de ontwikkeling van het aantal schoolverlaters. Behalve het aantal is ook de kwalificatie belangrijk omdat mede hierdoor de deelname aan het arbeidsaanbod wordt bepaald.

In dit artikel zal een samenvatting worden gegeven van berekeningen die met het model zijn gemaakt.

Het toekomstig aantal leerlingen in het volledig dagonderwijs

In tabel 1 is de ontwikkeling gegeven van het verwachte aantal leerlingen per schoolsoort. De cijfers die hier zijn gepresenteerd zijn een bijstelling van de ramingen van het z.g. derde Kwartair Bulletin 3). De cijfers zijn bovendien vergeleken met een recente publikatie het Sociaal en Cultureel Planbureau 4). De verschillen die hieruit voortkomen worden niet alleen veroorzaakt door

het feit dat het SCP de nieuwe bevolkingsprognose heeft gebruikt, maar vooral ook door een wezenlijk andere prognosemethodiek.

Tabel 1. Aantal leerlingen per schoolsoort in 1980, 1985 en 1990 ($\times 1.000$)

	Mannen			Vrouwen		
	1980	1985	1990	1980	1985	1990
Kleuteronderwijs	207	207	232	197	198	221
Gewoon lager onderwijs	677	549	559	659	534	547
Buitengewoon uitgebreid onderwijs	61	50	46	28	24	21
Algemeen voortgezet onderwijs	396	367	298	428	422	343
Lager beroeps onderwijs	239	241	191	164	152	119
Middelbaar beroeps onderwijs	93	110	102	72	90	80
Hoger beroeps onderwijs	76	79	78	54	64	67
Wetenschappelijk onderwijs	100	99	100	45	56	63

Rond 1983 zullen de in het verleden sterk gedaalde leerlingenaantallen in het kleuteronderwijs het dieptepunt hebben bereikt. Daarna zal een herstel optreden. Voor het gewoon lager onderwijs zal dit rond 1988 zichtbaar worden. Opvallend is verder dat bij het algemeen voortgezet onderwijs (AVO) bij de mannen de aantallen vanaf 1980 reeds dalen, vanaf 1984 versterkt door de na 1970 ingezette geboortendaling. Bij de vrouwen blijven deze aantallen de eerste jaren nog op peil, doch ook hier zal na 1984 het effect van de geboortendaling overheersen. Bij het lager beroeps onderwijs (LBO) zal dit effect rond 1985 optreden. Vóór dit tijdstip is er bij de mannen sprake van een per saldo licht stijgende belangstelling voor het LBO. Bij de vrouwen is deze dalende, wat vooral wordt veroorzaakt door een sterk teruglopende toeloop naar het lager huishoud- en nijverheids onderwijs (LHNO) die gedeeltelijk wordt gecompenseerd door een aanmerkelijke toename van de toestroom naar de technische opleidingen (LTO).

Het meest in het oog springend is de sterke groei van het mid-

* De auteur is werkzaam bij het Centraal Planbureau.

1) SKILL: Een model voor de scholingsgraad van de bevolking, CPB, afd. Sociale Planning, november 1981 (op aanvraag verkrijgbaar).
2) NEI. Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt van leerkrachten in het voortgezet onderwijs tot 1995. Staatsuitgeverij, Den Haag, 1982.
3) Arbeidsaanbod ten behoeve van de kwartaire sector in de jaren tachtig, Den Haag, CPB - SCP, maart 1982.
4) Ontwikkelingslijnen leerlingen en onderwijzend personeel tot 2000, SCP-cahier 34, Sociaal en Cultureel Planbureau, Rijswijk, 1982.

delbaar beroepsonderwijs (MBO). Oorzaak hiervan is enerzijds de sterke stimulering van het MBO, zoals de experimenten met de projectscholen MHNO/MSPO en het kort MBO. Anderzijds recruteert het MBO in sterke mate uit de groepen die als „kans-arm” kunnen worden beschouwd (LBO- en MAVO-gediplomeerden), zodat voor deze groepen het MBO een aantrekkelijk alternatief is. De stijging van het hoger beroepsonderwijs (HBO) is veel minder spectaculair, hetgeen vooral wordt veroorzaakt door een zeer sterk teruggelopen belangstelling voor de pedagogische academies (PA). Wat betreft het wetenschappelijk onderwijs (WO) zijn de uitkomsten onzeker. Op basis van voorlopige cijfers voor het studiejaar 1980/1981 is gebleken dat een aanzienlijk deel van de studenten zich niet opnieuw heeft laten inschrijven. Vermoedelijk houdt dit verband met de in 1980 ingevoerde collegegeldverhoging. Op grond hiervan en van het feit dat stroomgegevens voor het WO zeer summier zijn, dienen de WO-vooruitberekeningen enigszins te worden gerelativeerd. De in tabel 1 gegeven cijfers zijn het resultaat van twee onafhankelijke ontwikkelingen, t.w. de demografische ontwikkeling en de wijzigingen in de deelname aan de betreffende soorten onderwijs. In tabel 2 zijn gegeven de procentuele veranderingen van de aantallen, gesplitst in een demografisch effect (A) en in een „deelname-effect” (B). In deze tabel zijn het kleuter-, basis- en buitengewoon onderwijs weggelaten omdat de ontwikkelingen hierin vrijwel uitsluitend door de demografische component worden bepaald. Bovendien is ook de ontwikkeling na 1985 weggelaten. De reden daarvoor is dat voor de jaren na 1985 geen veronderstellingen meer zijn gemaakt ten aanzien van de doorstroomcoëfficiënten zodat dan ook de demografische component in het model zou gaan overheersen.

Tabel 2. Procentuele veranderingen van de leerlingenaantallen per schoolsoort naar deeleffecten

		Mannen				
		1981	1982	1983	1984	1985
Algemeen voortgezet onderwijs	A	0,0	0,0	- 0,8	- 1,6	- 2,9
	B	- 0,6	- 0,7	- 0,5	- 0,3	- 0,2
	totaal	- 0,6	- 0,7	- 1,3	- 1,9	- 3,1
Lager beroeps-onderwijs	A	- 0,5	- 0,1	- 0,3	- 1,0	- 2,5
	B	2,2	1,3	0,9	0,5	0,1
	totaal	1,7	1,2	0,6	- 0,5	- 2,4
Middelbaar beroeps-onderwijs	A	1,0	0,2	- 0,4	- 0,7	- 0,3
	B	5,3	4,2	3,2	2,5	1,9
	totaal	6,3	4,4	2,8	1,8	1,6
Hoger beroeps-onderwijs	A	1,2	1,2	0,9	0,4	0,0
	B	0,2	- 0,2	0,1	0,0	0,1
	totaal	1,4	1,0	1,0	0,4	0,1
Wetenschappelijk onderwijs	A	1,2	1,1	1,1	0,8	0,6
	B	- 2,1	- 1,6	- 1,0	- 0,7	- 0,4
	totaal	- 0,9	- 0,5	0,1	0,1	0,2

A = demografisch effect.
B = deelname-effect.

		Vrouwen				
		1981	1982	1983	1984	1985
Algemeen voortgezet onderwijs	A	0,1	0,0	- 0,8	- 1,6	- 2,4
	B	1,4	0,9	0,6	0,5	0,3
	totaal	1,5	0,9	- 0,2	- 1,1	- 2,1
Lager beroeps-onderwijs	A	- 0,4	0,0	- 0,3	- 1,1	- 2,9
	B	- 0,8	- 0,7	- 0,4	- 0,3	- 0,5
	totaal	- 1,2	- 0,7	- 0,7	- 1,4	- 3,4
Middelbaar beroeps-onderwijs	A	0,4	- 0,5	- 1,1	- 0,8	- 0,4
	B	10,4	6,3	3,7	2,4	1,8
	totaal	10,8	5,8	2,6	1,6	2,2
Hoger beroeps-onderwijs	A	1,0	1,0	0,5	0,1	0,3
	B	2,5	- 2,9	3,3	3,2	3,0
	totaal	3,5	3,9	3,8	3,3	2,7
Wetenschappelijk onderwijs	A	1,2	1,2	1,2	0,8	0,4
	B	3,0	3,3	3,3	3,3	3,3
	totaal	4,2	4,5	4,5	4,1	3,7

A = demografisch effect.
B = deelname-effect.

De onderwijsdeelname per leeftijdscategorie

In tabel 3 is de ontwikkeling van de deelname aan het volledig dagonderwijs gegeven voor een aantal leeftijdsgroepen.

Tabel 3. Onderwijsdeelname in procenten van een aantal leeftijdsgroepen, 1980-1985

Leeftijd	Mannen		Vrouwen	
	1980	1985	1980	1985
16	89,5	90,7	88,2	91,5
17	69,7	71,6	65,8	72,4
18	50,6	52,9	40,3	47,2
19	38,6	39,7	24,1	29,0
20	30,4	31,4	16,5	19,7
21	23,4	23,7	12,0	14,3

Opmerkelijk is de forse stijging van de deelname van de 17- en 18-jarige vrouwen. Voor de jongste-leeftijdsgroepen zullen de vrouwen hun achterstand in de eerste helft van de jaren tachtig volledig wegwerken. Tabel 4 geeft inzicht bij welke schoolsoorten de stijging is geconcentreerd.

Tabel 4. Onderwijsdeelname van 16-, 17- en 18-jarigen naar schoolsoort, 1980-1985

	Mannen					
	16-jarigen		17-jarigen		18-jarigen	
	1980	1985	1980	1985	1980	1985
Buitengewoon uitgebreid onderwijs	2,3	2,1	1,5	1,3	1,1	1,2
Algemeen voortgezet onderwijs	45,2	43,4	34,1	32,7	18,7	17,6
Lager beroeps-onderwijs	34,3	36,2	17,6	18,5	5,2	5,5
Middelbaar beroeps-onderwijs	7,5	8,9	15,1	17,7	17,3	20,1
Hoger beroeps-onderwijs	0,2	0,2	1,3	1,3	4,8	4,8
Wetenschappelijk onderwijs	—	—	0,0	0,0	3,5	3,8
Totaal	89,5	90,7	69,7	71,6	50,6	52,9

	Vrouwen					
	16-jarigen		17-jarigen		18-jarigen	
	1980	1985	1980	1985	1980	1985
Buitengewoon uitgebreid onderwijs	1,4	1,3	1,0	1,0	0,8	0,9
Algemeen voortgezet onderwijs	52,2	54,5	36,1	39,0	15,7	17,2
Lager beroeps-onderwijs	22,2	21,1	8,2	7,9	1,8	1,9
Middelbaar beroeps-onderwijs	12,2	14,4	19,1	23,0	14,5	18,7
Hoger beroeps-onderwijs	0,1	0,1	1,4	1,5	5,5	6,1
Wetenschappelijk onderwijs	—	—	0,0	0,0	2,0	2,5
Totaal	88,2	91,5	65,8	72,4	40,3	47,2

Uit tabel 4 blijkt dat bij vrouwen de sterke stijging van de deelname van 16-18-jarigen vooral bij het AVO en het MBO is geconcentreerd. De deelname aan het LBO daalt bij vrouwen. Het LBO is echter voor deze leeftijdsgroepen van minder belang, zodat daardoor de totale deelname sterk stijgt. De achterliggende oorzaak is het feit dat vrouwen in toenemende mate voor een langere onderwijsloopbaan kiezen. Wat betreft het AVO zijn deze cijfers vooral het resultaat van ontwikkelingen uit het eind van de jaren zeventig. Koos in 1976 69% van de leerlingen uit de zesde klas van de basisschool voor het AVO, in 1979 was dit percentage opgelopen tot 72,5. Wat betreft het MBO zijn het vooral de jaren 1980 en 1981 waarin een sterke groei is ontstaan. In de vorige paragraaf is hier reeds op ingegaan.

Het aantal schoolverlaters

Het beeld van de jaren tachtig zal worden gekenmerkt door een sterk toenemend aantal schoolverlaters. Pas aan het eind van deze periode is enige teruggang te verwachten. In tabel 5 is de ontwikkeling van dit aantal tot 1990 gegeven, terwijl in tabel 6 en 7 de uitsplitsing naar niveau respectievelijk leeftijd is gegeven.

Tabel 5. Ontwikkeling van het aantal schoolverlaters 1980-1990 (x 1000)

Jaar	Mannen	Vrouwen	Totaal
1980	139	120	259
1981	137	118	255
1982	139	122	261
1983	139	124	263
1984	139	125	264
1985	139	126	265
1986	141	128	269
1987	141	129	270
1988	139	128	267
1989	136	125	261
1990	132	121	253

Tabel 6. Aantal schoolverlaters naar opleidingsniveau in 1980, 1985 en 1990 (x 1000)

	Mannen			Vrouwen		
	1980	1985	1990	1980	1985	1990
Basis	24,9	23,0	19,9	17,5	17,0	14,5
Uitgebreid lager	52,3	51,8	46,4	45,1	40,4	35,6
Middelbaar	36,7	38,2	38,2	42,1	50,3	49,9
Semi-hoger	17,0	18,1	18,5	12,3	14,4	16,5
Hoger	8,4	8,3	8,5	2,7	3,6	4,6
Totaal	139,4	139,3	131,7	119,7	125,7	121,0

Tabel 7. Aantal schoolverlaters naar leeftijd in 1980, en 1985 (x 1000)

	Mannen		Vrouwen	
	1980	1985	1980	1985
≤ 14	4,7	3,9	3,6	3,4
15	11,6	10,6	12,1	8,6
16	25,2	23,6	25,6	22,5
17	24,8	23,5	29,2	29,8
18	17,6	16,9	19,1	21,9
19	11,0	11,7	8,9	11,7
20	9,9	10,9	5,8	7,1
21	7,0	8,1	3,7	4,7
≥ 22	27,6	30,1	11,9	15,9
Totaal	139,4	139,3	119,7	125,7

Het aantal schoolverlaters zal rond 1987 zijn hoogtepunt bereiken. Daarna zal een daling optreden die tot ver in de jaren negentig zal aanhouden. Deze daling is vrijwel uitsluitend bepaald door de na 1970 ingezette geboortendaling. Een ander beeld wordt verkregen indien men een uitsplitsing naar opleidingsniveau maakt (tabel 6). Daaruit blijkt, vooral bij vrouwen, het sterk gestegen opleidingsniveau van de schoolverlaters. Voor een deel is ook de geboortendaling hiervan de oorzaak. Immers, de schoolverlaters op basis- en uitgebreid lager niveau van 1990 zijn vrijwel allen na 1970 geboren, zodat hun aantal lager is. De belangrijkste oorzaak is echter de ontwikkeling die in de vorige paragraaf is beschreven: de keuze van een langere onderwijsweg. Daardoor zal ook het aantal schoolverlaters op semi-hoger en hoger niveau sterk toenemen. Ook dit is vooral bij vrouwen van toepassing.

Deze ontwikkeling komt ook naar voren indien men het aantal schoolverlaters naar leeftijd beschouwt (tabel 7). De gemiddelde leeftijd van de schoolverlaters zal stijgen. De berekening naar leeftijd is slechts tot 1985 uitgevoerd. Het is echter te verwachten dat na 1985 het aandeel van de jongeren verder zal dalen omdat naast het verder stijgende opleidingsniveau van de uitstroom dan ook de geboortendaling effect zal krijgen. In de MEV (1982: 5) werd reeds gesteld dat er een toegenomen belangstelling is voor de niet-kwartair gerichte beroepsopleidingen. Deze zal in de periode 1980-1985 tot uitdrukking komen in de uitstroom. In tabel 8 wordt dit toegelicht door van belangrijkste beroepsopleidingen het aantal schoolverlaters met een diploma te geven.

De genoemde toename van de belangstelling voor niet-kwar-

Tabel 8. Schoolverlaters met een diploma van een aantal beroepsopleidingen 1980-1985 (x 1000)

	Mannen					
	1980	1981	1982	1983	1984	1985
LTO	28,2	28,4	28,7	28,9	29,0	29,5
LHNO	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
MTO	6,8	7,1	7,5	7,9	8,3	8,6
MHNO/MSPO a)	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6
MEO	2,2	2,4	2,5	2,7	2,7	2,7
KLOS a)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
HTO	4,1	4,3	4,6	4,7	4,9	5,0
HHNO a)	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
HEAO	1,0	1,2	1,4	1,5	1,6	1,7
HSPO a)	2,0	2,0	2,1	2,2	2,2	2,3
Kunst a)	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9
Pedac a)	2,2	1,8	1,5	1,3	1,1	1,1

a) Kwartaire opleidingen.

	Vrouwen					
	1980	1981	1982	1983	1984	1985
LTO	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
LHNO	16,2	14,2	13,5	12,8	12,4	12,3
MTO	0,5	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7
MHNO/MSPO a)	15,5	16,2	17,6	18,4	18,5	18,4
MEO	1,7	2,2	2,7	3,2	3,6	3,8
KLOS a)	2,3	2,0	2,0	2,1	2,3	2,4
HTO	0,9	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1
HHNO a)	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,1
HEAO	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5
HSPO a)	3,3	3,6	3,8	4,1	4,3	4,6
Kunst a)	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8
Pedac a)	3,4	3,0	2,6	2,3	2,1	2,1

a) Kwartaire opleidingen.

tair gerichte opleidingen is vooral bij mannen de uitstroom uit niet-kwartaire opleidingen zoals MTO, MEO, HTO en HEAO sterk toenemen. Bij vrouwen is dit ook het geval, zij het dat de omvang hiervan nog klein is. Sterk in het oog springend is de sterk dalende uitstroom uit de pedagogische academies (Pedac).

Bij de mannen zal de uitstroom uit de overige kwartaire opleidingen nauwelijks verder toenemen, bij de vrouwen nog wel. Vooral wordt hier zichtbaar de sterke stimulering van het MBO in de vorm van de experimenten met de projectscholen MHNO/MSPO. Tot slot zij vermeld dat vanaf 1983 de uitstroom uit de opleidingen voor kleuterleidsters (KLOS) weer licht zal stijgen, een gevolg van de na 1979 iets toegenomen belangstelling voor deze opleidingen.

Het potentiële arbeidsaanbod

Het in de vorige paragraaf opgevoerde aantal schoolverlaters wordt jaarlijks toegevoegd aan de bevolking buiten het dagonderwijs, met andere woorden aan het potentiële arbeidsaanbod. Op basis hiervan kunnen samen met veronderstellingen ten aanzien van de migratie en sterfte voor de toekomst berekeningen worden gemaakt van deze potentiële beroepsbevolking naar opleidingsniveau. In tabel 9 zijn voor de perioden 1980-1985 en 1985-1990 voor alle opleidingsniveaus de mutaties in de potentiële beroepsbevolking gegeven.

Tabel 9. Potentiële beroepsbevolking tussen 15 en 64 jaar, 1980 en 1990 (x 1000)

	Mannen				Vrouwen			
	1980	1990	mutaties	gemiddelde jaarlijkse mutatie in procenten	1980	1990	mutaties	gemiddelde jaarlijkse mutatie in procenten
Lager	1.324	1.194	- 130	- 1,0	1.708	1.394	- 314	- 2,0
Uitgebreid lager	1.695	1.979	+ 284	+ 1,6	1.533	1.776	+ 243	+ 1,5
Middelbaar	632	833	+ 201	+ 2,8	672	1.030	+ 358	+ 4,4
Semi-hoger	364	466	+ 102	+ 2,5	239	340	+ 101	+ 3,6
Hoger	131	189	+ 57	+ 3,7	29	61	+ 32	+ 7,7
Totaal	4.146	4.660	+ 514	+ 1,2	4.181	4.601	+ 420	+ 1,0

5) CPB, Macro Economische verkenning 1982, blz. 85.

Allereerst is opvallend de forse stijging van het arbeidspotentieel. Deze bedraagt in de periode 1980-1990 ca. 900.000. Dit is het saldo van de ca. 2,6 miljoen schoolverlaters die in deze periode verwacht kunnen worden en de ca. 1,7 miljoen die het potentiële arbeidsaanbod verlaten. Deze stijging komt overeen met de jaarlijkse groei van ruim 1% van het arbeidspotentieel. Deze stijging wordt echter vrijwel uitsluitend bepaald door demografische factoren. Dit is evenwel niet het geval voor het arbeidspotentieel van de afzonderlijke opleidingsniveaus. Hier wordt het effect zichtbaar van de sterke uitbreiding van het onderwijs in de naoorlogse periode. Naarmate het opleidingsniveau hoger is zal de gemiddelde procentuele jaarlijkse groei sterker zijn. Voor vrouwen zal dit nog meer het geval zijn dan voor mannen. Tabel 10 geeft inzicht in de wijze waarop de samenstelling van de potentiële beroepsbevolking zal veranderen. Achtereenvolgens is gegeven de samenstelling naar opleidingsniveau van het bestand 1980, van de instroom (schoolverlaters), de uitstroom (sterfte en pensionering) en het bestand van 1990.

Tabel 10. Samenstelling van de potentiële beroepsbevolking in 1980 en 1990 alsmede tussentijdse veranderingen

	Mannen				Vrouwen			
	1980	instroom	uitstroom	1990	1980	instroom	uitstroom	1990
Lager	32	16	41	26	41	13	58	30
Uitgebreid lager ...	41	37	26	42	36	32	19	39
Middelbaar	15	28	21	18	16	40	17	23
Semi-hoger	9	13	9	10	6	12	5	7
Hoger	3	6	3	4	0,7	3,0	0,6	1,3
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

Uit tabel 10 blijkt duidelijk dat de samenstelling van het arbeidspotentieel in een betrekkelijk korte periode van tien jaar vrij ingrijpend zal veranderen, enerzijds door de relatief hoog opgeleide instroom in het bestand, maar zeker ook door de relatief laag opgeleide uitstroom.

J. G. Veldhuis